

Л. М. Овдійчук

м. Рівне

ЗАРУБІЖНА ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається зарубіжна дитяча література як предмет шкільного вивчення та як навчальна фахова дисципліна, що викладається у вищих навчальних закладах студентам-філологам, майбутнім учителям зарубіжної літератури.

Ключові слова: зарубіжна дитяча література, навчальний предмет, фахова дисципліна, літературна освіта.

В статье рассматривается зарубежная детская литература как школьный предмет и как учебная специальная дисциплина, преподаваемая в высших учебных заведениях студентам-филологам, будущим учителям зарубежной литературы.

Ключевые слова: зарубежная детская литература, школьный предмет, учебная специальная дисциплина, литературное образование.

The article deals with foreign children's literature as a subject of school study and as a professional discipline that is taught at high school for students-philologists, future teachers of foreign literature.

Keywords: foreign children's literature, a subject, professional discipline, literary education.

Літературна освіта нині передбачає «залучення учнів до найвищих досягнень світової літератури і культури, загальнолюдських і національних цінностей, виховання естетичного смаку, високої читацької та загальної культури, вироблення імунітету проти низькопробних явищ масової культури» [2, с. 3]. Спрямована вона на формування предметної літературної компетентності учнів середніх навчальних закладів. Надзвичайно важливо, які тексти читатиме школяр у період формування особистості. Цілком зрозуміло, що орієнтуватися у величезному просторі дитячої літератури самій дитині нелегко, тому порадиниками виступають батьки, вчителі, однокласники. Вплив гарних, випробуваних книг на розвиток дитини неможливо переоцінити. Тому пропоновані шкільною програмою тексти – основне джерело літературної освіти. Проте саме з цією ланкою пов'язана проблема підготовки студентів-філологів, які здобувають фах учителя літератури (української та зарубіжної) і завтра прийдуть до школи навчати дітей. Від їхньої професійної компетентності залежить майбутнє шкільної літературної освіти. Майбутні словесники підвищують свій фаховий рівень засвоєнням знань з історії та теорії літератури, літературної критики та методики викладання. Важливим є включення до навчальних програм вищих навчальних закладів напряму «Філологія» зі спеціальності «Українська мова та література» з додатковою спеціалізацією «Зарубіжна література» курсу «Дитяча література». Варто зауважити, що предмет належить до фахових. Необхідність вивчення цієї дисципліни виникла у вищих навчальних закладах, які готують учителів-словесників, майбутніх учителів зарубіжної літератури, з цілком практичних причин: випускники філологічних

факультетів приходять до школи без відповідних фактичних знань пропедевтичного курсу літератури, основою якого є твори власне дитячої літератури, яка вивчається у школі в 5–9 класах. Адже програма з історії зарубіжної літератури для вищих навчальних закладів передбачає огляд певного літературного періоду, проте не розглядає питання становлення літератури для дітей, а під час вивчення монографічної теми зосереджується увага на загальному огляді творчості конкретного письменника і на знакових художніх текстах, адресованих дорослому читачеві. Твори, які увійшли до дитячого читання, або не згадуються зовсім, або, якщо й згадуються, то побіжно. Відповідно поза увагою залишаються визначні твори зарубіжної літератури, що увійшли у золотий фонд дитячого читання: казки Ш. Перро, Г. Х. Андерсена, Т. М. Янсон, Л. Керрола, С. Лагерльоф, А. Ліндгрен, Дж. Родарі, повісті та романи Г. Бічер-Стоу, Марка Твена, Жуля Верна, Є. Велистова, П. Треверс, Р. Дала, М. Енде, К. Нестлінгер, К. Функе, Е. Кестнера, Дж. Стронга, Е. Шмітта та ін. Таким чином, навчальний предмет «Дитяча література» покликаний заповнити ці прогалини і дати студентам-філологам цілісне уявлення про дитячу літературу, її здобутки і проблеми. Отже, літературна освіта школярів і студентів-філологів, майбутніх учителів зарубіжної літератури, – це взаємообумовлений процес, успішна реалізація якого залежить від багатьох чинників.

Мета нашої статті – розглянути зарубіжну дитячу літературу як предмет вивчення у загальноосвітніх школах та вищих навчальних закладах України у контексті літературної освіти та з'ясувати чинники, що впливають на її якість і реалізацію мети.

Завдання, які ставимо перед собою:

- 1) з'ясувати основні чинники, що впливають на якість літературної освіти учнів та майбутніх словесників;
- 2) проаналізувати програму та проект програми із зарубіжної літератури для шкільного вивчення;
- 3) розглянути зарубіжну дитячу літературу як предмет шкільного вивчення та як навчальну фахову дисципліну, що викладається у вищих навчальних закладах студентам-філологам, майбутнім учителям зарубіжної літератури;
- 4) розкрити основні аспекти наукових та методичних досліджень у галузі зарубіжної дитячої літератури.

До найважливіших чинників, що забезпечують процес літературної освіти, належать: 1) для школи: наявність програми, яка укладена з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей; забезпечення школярів та вчителів художньо вартісними перекладами, озброєння учителів методичними основами вивчення зарубіжної літератури; 2) для вищого навчального закладу: забезпечення підручниками, літературознавчими дослідженнями з курсу «Дитяча література» та методичними основами його вивчення в школі з відповідною корекцією щодо нововведених програмних текстів.

Чинна програма із зарубіжної літератури потребувала корекції, тому викликають повагу зусилля, які приклав колектив під керівництвом О. Ніколенко, до укладання нового проекту «Світова література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи» [5]. Цей проект перебуває під прицілом критики і винесений на громадське обговорення, яке засвідчує, що тема на часі. Літературознавці, методисти, педагоги, психологи намагаються вивести проблему ознайомлення із текстами світової дитячої літератури сучасних школярів на рівень наукового дискурсу. Не викликає заперечень головна мета вивчення предмета, яку задекларували у вступі автори проекту: «Світова література» в загальноосвітній школі передбачає «прилучення учнів до здобутків світової літератури і культури, розвиток творчої особистості (читача), формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти» [5], та завдання, які сприятимуть її реалізації. Зокрема, це формування стійкої мотивації до читання художньої літератури, до вивчення світової літератури як скарбниці духовних цінностей людства; ознайомлення учнів з найкращими зразками оригінальної й перекладної літератури («золотого» фонду класики і сучасних творів); виховання любові до української мови і літератури як органічної частки світової культури, прагнення до збереження рідної мови, національних традицій і цінностей в умовах глобалізації світу; формування етичних уявлень та естетичних смаків. Проте, на жаль, у самій програмі спостерігаємо, окрім цілком прийнятних пропозицій, недоліки, які треба усунути.

Позитивним моментом є те, що до програми включені твори сучасних зарубіжних письменників, які є визнаними майстрами не тільки у своїй країні: Р. Дала, М. Енде, К. Нестлінгер, К. Функе, Е. Кестнера, Дж. Стронга, Е. Шмідта тощо. Варто зауважити, що були враховані пропозиції членів Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва щодо введення знакових творів дитячої літератури сучасності. За період, поки готувалася стаття, було вилучено і повернуто «Мауглі» Р. Кіплінга, «Снігову королеву» Г. К. Андерсена, «Маленького принца» А. Екзюпері, адже саме такого художнього рівня твори формували і формують естетичні смаки не одного покоління європейців. Крім того, більш «дозовано» список російської літератури, зокрема такі тексти, як «Жабка-мандрівниця» В. Гаршина, «Байки» І. Крилова, вірші «Володарям і судіям», «Пам'ятник» Г. Державіна виключено із програмного переліку, адже вони не вписуються в канон світової літератури за своїми художніми якостями. Ці твори не викликають заперечень у контексті вивчення російської літератури в національній школі, оскільки відображають її етапи розвитку, проте це не може виправдати їх включення до програми української школи.

Найбільшим прорахунком авторів є перенасичення програми для 9 класу прізвищами авторів. Кількість годин, що відводиться на їх вивчення, не дозволить детально розглянути пропоновані тексти. Окрім того, авторами

програми не враховано той факт, що більшість пропонованих сучасних текстів не перекладено українською мовою.

Наступний чинник, який відіграє важливу роль у процесі літературної освіти, є літературознавчі дослідження в сфері дитячої літератури. Адже світова дитяча література на сучасному етапі досягла такого високого розвитку, що виникає необхідність в узагальненні значного історико-літературного матеріалу – написання монографій про творчий шлях письменників, які зробили значний внесок у дитячу літературу, праць синтетичного характеру про шляхи і етапи, які пройшла зарубіжна література для дітей і юнацтва. Для забезпечення подальшого її розвитку необхідно дослідити ряд питань теоретичного характеру. Поки що лише в загальних рисах визначені критерії критики дитячої літератури.

Підручники та посібники з дитячої літератури (української та російської), що з'явилися у радянські часи, були розраховані на студентів педагогічних факультетів й на учнів педагогічних училищ, тому очевидна невідповідність викладеного фактичного матеріалу для філологів. Зарубіжна дитяча література розглядалася авторами Д. Білецьким, Ф. Гурвич, І. Проценко, Ю. Ступаком, В. Сафоновою, В. Савченком, В. Терновським у розділі перекладна література для дітей. У 1989 р. з'явився підручник для студентів інститутів культури [1], який зробив значний крок у дослідженні, систематизації та узагальненні дитячої літератури зарубіжжя. Це було друге видання, перероблене і доповнене.

Те, що існує нагальна потреба в укладанні підручника з дитячої літератури (української і зарубіжної), не потребує доведень, зокрема для тих, хто викладає цей курс у вищих навчальних закладах на філологічних факультетах. Саме відсутність підручника з дитячої літератури та пов'язані з цим труднощі і проблеми спонукали авторку статті до роботи над укладанням посібника «Дитяча література» [4], у якому синхронно викладено матеріал про становлення, розвиток, проблеми і здобутки літератури для дітей в Україні та світі у хронологічній послідовності: від кінця XVI до початку XXI століття.

Останніми роками частіше проводяться науково-практичні конференції, які стосуються проблем дитячої літератури (Кам'янець-Подільський, 2004, 2009; Львів, 2007, Бердянськ, 2008) та симпозіуми, що традиційно проходять у Львові (2009, 2010, 2011). Теми симпозіумів: «Візуалізація образу дитини у літературі», «Література для дітей та юнацтва: інші / інакші, чужі / свої діти», «Література для дітей та юнацтва: стан, тенденції, перспективи», ініційовані Львівським національним університетом імені Івана Франка, Міжнародним науковим товариством з дослідження літератури для дітей та юнацтва (IRSC), громадською організацією «Форум видавців», громадським об'єднанням «Вірменська, 35» Всеукраїнським Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва (ЦДЛДЮ), засвідчують науковий і громадський інтерес до літературного розвитку дітей, формування у них читацьких інтересів, залучення до загальнолюдських цінностей через тексти художніх творів.

Мета цих заходів – презентація досліджень в галузі літератури для дітей та юнацтва в Україні та популяризація творів сучасної української та зарубіжної літератури для дітей та юнацтва. Участь у таких заходах визначних авторів зарубіжної дитячої літератури, іноземних літературознавців та їх зустрічі і дискусії з українськими дитячими письменниками і видавцями, дослідниками дає змогу представити на світовому рівні стан і проблематику розвитку літератури для дітей та юнацтва в Україні.

Важливим фактом є те, що у 2008 році створено Всеукраїнський центр дослідження літератури для дітей та юнацтва. Центр організував і провів семінари, громадські обговорення державних стандартів та програм з української та зарубіжної літератури, дитячі конкурси, симпозиуми, науково-практичні конференції, майстер-класи для дітей. Зусиллями членів ради центру відроджено збірник науково-критичних та педагогічно-методичних праць «Література. Діти. Час» [3]. Нині це «Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва», третє видання якого готується до друку.

Завдяки таким заходам, увага до проблем і наукового осмислення дитячої літератури, цієї наймолодшої гілки на дереві художньої літератури, зростає. Адже за чотири роки існування ЦДЛДЮ значно збільшилася кількість дослідників дитячої літератури за рахунок молодих науковців: студентів, магістрів, здобувачів, у колі зацікавлень яких – дитяча література, зокрема й зарубіжна. Серйозні наукові розвідки проводилися на рівні кандидатських дисертацій Т. Бакіною, В. Вздольською, У. Гнідець, О. Папушею, М. Славовою.

Методичні аспекти дослідження сучасної зарубіжної дитячої літератури актуалізувалися із введенням предмета «Зарубіжна література» як обов'язкового для вивчення у середніх навчальних закладах України (1992 р.). Видано підручники з методики викладання світової літератури в школі для студентів ВНЗ Л. Мірошниченко і Ф. Штейнбука. Методичними проблемами займаються науковці О. Ісаєва, Ж. Клименко, Г. Бітківська, Ю. Ковбасенко та ін. В Україні виходить кілька методичних журналів для словесників-зарубіжників, на шпальтах яких друкуються статті літературознавчого і методичного характеру.

Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що нинішня літературна освіта перебуває в стані постійних змін, які не завжди є позитивними. Зважаючи на активізацію, що спостерігається в сфері досліджень методичних, літературознавчих, видань та перекладів дитячої літератури, є надія на успішну реалізацію мети літературної освіти. Тільки тоді вона досягне відповідного рівня, коли усі чинники, що сприяють її розвитку, будуть враховані і гармонійно пов'язані між собою, оскільки це взаємообумовлений процес.

Бібліографічні посилання

1. Зарубежная литература для детей и юношества: учебное пособие для студентов институтов культуры / под. ред. В. Мещерякова, И. Чернявской: в 2 т. – М.: Просвещение, 1989.

2. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–12 класи / Керівник авторського колективу Ю. І. Ковбасенко; за заг. ред. Д. Наливайка. – К.; Ірпінь: Перун, 2005.– 112 с.
3. Література. Діти. Час: Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва / [Упоряд. Гнідець У., Трохим Н., Прихода М. та ін.]. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 192 с. – Вип.1.
4. Овдійчук Л. М. Дитяча література. Модульний курс для студентів філологічних факультетів: навчально-методичний посібник. – Рівне, 2007. – 304 с.
5. Світова література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5 – 9 класи»: проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/zvyazki-z-gromadskisty-ta-zmi/gromadske-obgovorennya/8891>.

Надійшла до редколегії 05.05.12